

kori kultúrájukon belül lévő államok vagy csoportok közötti törésvonal-háborúkat megfékezzék vagy befejezzék.

Ezen elveknek és egy olyan világnak az elfogadása, melyben a különböző kultúrák között nagyobb az egyenlőség, nehezebb esik majd a nyugatnak és azoknak a kultúráknak, amelyek a nyugattal közösen viselnék a domináns szerepet, sőt esetleg át is akarnák venni azt. Egy ilyen fajta világban a központi államok előjoguknak tekinthetnek, hogy ők maguk rendelkezzenek atomfegyverekkel, és kultúrkörük többi államát ettől visszatartsák. A pakisztáni teljes nukleáris potenciál létrehozására tett erőfeszítések indoklásaként Zulfikar Ali Bhutto a következőket mondta: *Tudjuk, hogy Izrael és Dél-Afrika teljeskörű atomfegyverrel rendelkezik. A keresztény, a zsidó, a hindu civilizáción belül megvan a nukleáris hatalom, csak az iszlám civilizáció nem rendelkezett vele, és ennek a helyzetnek meg kellett változnia.* A vezető pozícióért való versenyfutás egy olyan kultúrán belül, amelyből hiányzik egy központi állam, az atomfegyverekért való versenyfutásra is ösztönözhet. Bár Irán nagyon szorosán együttműködik Pakisztánnal, nyilvánvalóan az az érzése, hogy éppoly sürgősen szüksége van atomfegyverre, mint Pakisztánnak, a másik oldalon Brazília és Argentína feladta ezirányú programjait, Dél-Afrika pedig megsemmisítette atomfegyvereit, ám bár lehetséges, hogy ismét szeretne rendelkezni ilyesmivel, amennyiben Nigéria megkezdené saját nukleáris potenciáljának felépítését. Az atomfegyverek további elterjedése nyilvánvaló kockázatot hordoz, de amint azt Scott, Sagan és mások kifejtették, egy olyan világ, amelyben mindegyik nagy kultúrkörben csak egy vagy két központi állam rendelkezik atomfegyverekkel és más államok nem, meglehetősen stabil világ lehetne.

A legtöbb vezető nemzetközi intézmény a második világháború utáni időből származik, és nyugati érdekeknek, értékeknek és szokásoknak megfelelően alakították ki őket. Abban a mértékben, ahogy a nyugat hatalma a többi kultúráéhoz viszonyítva csökken, erősödik a nyomás, hogy ezek az intézmények a többi kultúra érdekeinek megfelelően alakuljanak át. A legnyilvánvalóbb, legfontosabb és valószínűleg a legvitatottabb kérdés az ENSZ Biztonsági Tanácsa állandó tagjainak összeállítása. A második világháború győztes hatalmai olyan konstellációt alkotnak, amely a világ hatalmi-politikai valóságának egyre kevésbé felel meg. A jövőben vagy változások lesznek az állandó tagságban, vagy más, kevésbé formális eljárások alakulhatnak ki a biztonsági kérdések megtárgyalására, hasonlóan a Hetek találkozásaihoz, amelyeken globális gazdasági kérdésekkel foglalkoznak. Egy multikulturális világban – ideális esetben – minden nagy kultúrkörnek legalább egy állandó hellyel kellene a Biztonsági Tanácsban rendelkeznie, de jelenleg csak három rendelkezik vele. Az USA erőteljesen kiállt Japán és Németország tagságáért, de nyilvánvaló, hogy ezek az országok csak akkor válhatnak tagokká, ha más országok is sorra kerülhetnek. Brazília öt új állandó tagot javasolt, habár vétőjog nélkül: Németországot, Japánt, Indiát, Nigériát és saját magát. Így azonban egymilliárd muzulmán képviselő nélkül maradna, hacsak Nigéria el nem vállalná ezt a feladatot. A kultúrára vonatkozó nézőpontok alapján Japánnak és Indiának ter-

mészetesen állandó tagnak kellene lennie, Afrikának, Latin Amerikának és a muzulmán világnak pedig állandó hellyel kellene rendelkeznie, amelyet e kultúrák vezető államai egyfajta rotációs elv szerint foglalnának el. A kiválasztást az Iszlám Konferencia Szervezete, az Afrikai Egységszervezet és az Amerikai Államok Szervezete (az USA szavazástól való tartózkodása mellett) intézhetnék. Méltányos lenne az is, ha a brit és a francia helyet összevonják az Európai Unió számára egyetlen hellyé, amellyel egy, az EU által ugyancsak rotációs elv szerint kiválasztott ország élhetne. Hét kultúrának lenne ezzel egy állandó helye és a nyugatnak kettő; ez olyan felállítás, amely megközelítőleg kifejezné a népesség, a hatalom és a jólét megoszlását a világban.

Helyes Gábor A MÁSIK EURÓPA

*A többi világrész Európa megbékélésére
s feltámadására vár, hogy csatlakozzanak
és a mennyország polgárai lehessenek.*

(Novalis: A kereszténység vagy Európa – 1799)

Ha valaki higgadt kívülállással képes végigolvasni Huntington eszmefuttatását az új világrendről és a kultúrák háborújáról, akkor kétféle következtetést vonhat le belőlük.

Lehet, hogy úgy véli: igen, a világ a hidegháború korszaka után új centrumok szerint fog polarizálódni, és ezek a centrumok menthetetlenül összeecsapnak egy új világháborúban, amennyiben nem sikerül a háború fő okait, a kulturális és gazdasági különbségeket a nagyhatalmi politizálás eszközeivel fékentartani. Ekkor Huntington elképzelése a harmadik világháborúról megmaradhatna a fikció világában. A másik következtetés, hogy ilyen világháború kitörésének nagyon is reális esélye van, olyannyira, hogy ezzel a vezető nagyhatalmi körök már mint kész ténynek számolnak, és erőfeszítéseik valójában már a háború lejátszódása utáni világhelyzet kialakítására vonatkoznak.

Nincs értelme mérlegelni a két álláspont esélyeit. Valószínűleg mindkettőre vonatkozóan lehetne felhozni bizonyítékokat, mivel ezek egyszerre vannak jelen a nemzetközi politikai élet tendenciáiban. Ám ha tekintetbe vesszük, hogy vezető angolszász körök már évtizedekkel az első világháború kitörése előtt egyértelműsítették a háborút Németországgal, akkor ma sem lehetnek illúzióink Amerikának Kínával kapcsolatos elképzelései felől. Nyilvánvaló, hogy gazdasági értelemben a rohamosan fejlődő Távol-Kelet súlyos konkurrenciát jelent Amerika számára, akár csak Németország a századfordulón Angliának. Ennek a gazdasági potenciálnak bizonyos értelemben meg kell semmisülnie, át kell alakulnia az amerikai érdekek támogatójává. Ugyanez történt Németország esetében is, ahol a Marshall-segélyvel beindított „német gazdasági csoda”, a II. Világháború utáni talpraállás fő haszonélvezői a háborús jóvátételt kikényszerítő győztes nyugati hatalmak lettek.

Ma pedig elmondhatjuk, hogy gazdasági értelemben Németország – és nyomában a leendő Egyesült Európa – inkább része Amerikának, mint önálló gazdasági-politikai egység.

Természetesen egy háború okai között találhatunk a gazdasági természetűeken messze túlmutató tényezőket is. Úgy is mondhatnánk, hogy a gazdasági okok: önmagukban kevesek egy ekkora összeütközéshez, hiszen éppen a gazdasági érdekek képesek olykor súlyos nemzetközi konfliktusokat elsimítani. Huntington maga sem ezeket tekinti primer tényezőknél. Számára a döntő a történelmileg kialakult kulturális eltérések, törésvonalak kérdése. Úgy véli, hogy ezek az embert mélyen átjáró hatások létükben hordozzák a feloldhatatlan ellentétet két vallás, két faj, két kultúra között. A végeredmény könnyen az egyik fél döntő dominanciáját jelentheti a másik felett, ami előbb-utóbb akár a kisebbség kiirtásáig fokozódhat.

Nehéz lenne kétségbe vonni Huntington szavait. Amiről beszél, az mindnyájunk számára eleven tapasztalat, akár Boszniára, akár a világ egyéb etnikai törésvonalaira gondolunk. Az a tudat, ami itt hat, mindig a klán, a törzs tudata, amely számára a világ egyféle emberből áll: a törzshöz tartozóbból. Aki azon kívül van, az voltaképpen nem ember, így őt nem védik az erkölcsi szabályok, szabadon becsapható, felhasználható, megölhető. Nem kívánunk moralizálni civilizáltak tartott korunk és eme ősi erő találkozásáról, lándzsát törni holmi emberi jogok és általános eszmék mellett. Még csak arra sem igen szeretnénk rávilágítani, hogy miként használja fel már évszázadok óta elképesztő találékonysággal ezt az erőt az angolszász politika saját gyarmatosító törekvéseiben. Ezzel szemben ugyanis mindig állíthatók jogosnak ható érvek, – lásd legutóbb éppen Boszniát – ahol látszólag éppen az amerikai erők önfeláldozó fellépése vetett véget a további vérontásnak (amely vérontás okának, Jugoszlávia Titó utáni egyben-tartásának fő politikai támogatója ugyancsak az USA volt).

Ezzel szemben a kérdést így tehetjük fel: Valóban a törzs, a faj, a vér szava a legmeghatározóbb tényező ma a világban? Ez hat elsősorban az egyénre, amikor önmagát a világban elhelyezi, és ami ezen kívül van, az csak rá rakódott máz, holmi civilizációs burok, ami azonnal lepattozik, amikor elemi módon kerül szembe egy törzsen kívülivel?

Valaha ez kétségkívül így volt. Az elődök, a vallási hovatartozás oly mértékben meghatározták az egyén világméretét, hogy a *ki vagyok én* kérdésére önmagát a világ felé ezeken keresztül tudta csak kijelenteni. A világ nagy részén ez még ma is bizonyos vonatkozásban érvényes, de ezek az erők a múltból itmaradt, felbomlóban lévő társadalmi formák velejárói. Éppen a hagyományos közösségi formák széthullása számít ma világjelenségnek; a nincstelen embertömegek sodródása mögött is ez húzódik. Ez a labilis helyzet valóban magában hordja a különböző kultúrák közti eltérések véres konfliktusokká szélesedésnek veszélyét. Így ma elmondhatjuk: amennyiben ma az egyén elsősorban egy kulturális-vallási közösséggel azonosítja magát (melybe vagy beleszületett, vagy később vállalta fel), akkor szükségképpen ellentétbe kerül a más valláshoz és közösséghez tartozókkal.

A *ki vagyok én* kérdését azonban pontosabban is

feltehetjük ilyenformán: *ki vagyok én, személy szerint, mint megismételhetetlen egyéniség?* Itt az általános törzsi szempontok csak másodlagosak lehetnek, a döntővé nem az a tartalom lesz, amit a megszülető lélek a világban talál, hanem amit magával hoz, egyéni képességek formájában. A világ a jövőben nem a fajokon, a kultúrákon és vallási formákon keresztül fog fejlődni, hanem az ezek vonalára mondhatni *merőleges* egyéni képességeken át. A kulturális törésvonalak menti összetűzések éppen abból adódnak, hogy a régi formák nem hagyják kibontakozni az ezeken felülemelkedő egyéni tartalmakat.

Ha ezen a gondolaton keresztül nézünk ismét Huntington eszméire, már egyértelműbb lesz a kép. A világ szigorú felosztása a nagy kultúrkörök szerint nem jelent mást, mint a múlt erőinek hibernálását. Egy ilyen rögzítés egyben az egyéni képességek leghatékonyabb kiiktatását biztosíthatja, akár keleten, akár nyugaton. Ezáltal pontosan azt az egyetlen valóban hatékony erőt kívánják eltüntetni, amely képes felülemelkedni a törzsi tudaton, és így valódi *feloldása* lehet az ilyen jellegű súrlódásoknak. Ezek után nem csoda, hogy a huntingtoni világban a konfliktusokat kizárólag további erőszakkal lehet „kezelni”. Ebben a militáns gondolkodásban a múlt erőit szemlélhetjük, amint tűz-elvással ellent kívánnak állni a fejlődés tényleges menetének. Belátható, hogy az önmagán alapuló szabad egyéniség kibontakozása korunkban nem azonos szinten játszódik le a különféle kultúrkörökben. Az a földrész, ahol ez a legjellemzőbben megnyilatkozik, Európa. Még itt is hatalmas megrázkódtatásokon keresztül zajlott az elmúlt ötszáz évben az ember kilépése a törzsi tudatból. Továbbá a XX. század történései nyomán ma minden eddiginél erősebb a fenyegetés, hogy a már kivívott európai szellem belefulladásra a modern jóléti társadalom amerikai álomvilágába. Európa még messze nem találta meg önmagát, azaz nem ébredt rá valódi küldetésére: a szabad egyéni képességek összegzőjeként egyensúlyt teremteni a két világpolaritás között, mely ma Amerikában materiális szabadságot hoz testvériség és egyenlőség nélkül, Ázsiában spirituális egyenlőséget kíván szabadság és testvériség nélkül. (Itt nem szabad, hogy megzavarja szemléletünket az a ma általánosan hangoztatott nézet, miszerint megszűntek a regionális korlátok, és egy világkultúra van kialakulóban. Való igaz, hogy Ázsia a felszínen amerikanizálódik, – ha úgy tetszik, a nyugati materializmus felé fordul, miközben Amerikában a Kelet ezoterikus-spirituális hatása erősen kimutatható. Ez a jelenség a két pólus együttműködésének tünete, a mérleg két karjának törvényszerű kilendülése csupán. A lényeg az alaptendenciákban áll, melyek mindkét oldalon az egyéni képességek korrumpálását célozzák meg.) Ez az a terület, ahol Európának központi szerepe lehet anélkül, hogy ez egyben a világ többi része feletti hatalmi kérdéssé válna. Először itt lesz lehetséges a szabadságot a szellemi életben, a testvériséget a gazdaságban, az egyenlőséget pedig jogi-politikai téren megvalósítani. Csak így lehet elkerülni a huntingtoni jóslatot: a kultúrák törésvonalaiából kirobbanó III. világháborút. Novalis óta ezt várja tőlünk öntudatlan szenvedéssel a többi világrész, ez lehet az alapja egy valódi – nem a fegyvereken múló – világegyensúlynak.